

*Бібліотека і книга
у формуванні
національно-культурної
ідентичності дитини:
читацькі практики*

(підсумки Всеукраїнського соціологічного дослідження)

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

*Бібліотека і книга у формуванні
національно-культурної
ідентичності дитини:
читацькі практики*

(підсумки Всеукраїнського соціологічного дослідження)

УДК 027.625:001
Б 59

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко
Укладачі: Є.Ю. Лідерман, О.Б. Петренко
Літературний редактор О.А. Кадькаленко

Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної ідентичності дитини: читацькі практики: підсумки Всеукраїнського соц. дослідж. : бюл. соціол. служби. Вип. 42 / Нац. б-ка України для дітей; уклад. Є. Ю. Лідерман, О. Б. Петренко, літ. ред. О. А. Кадькаленко. — Київ : НБУ для дітей, 2025. — 36 с.

У даному випуску соціологічного бюлетеня вміщено узагальнені результати Всеукраїнського соціологічного дослідження «Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної ідентичності дитини: читацькі практики», проведеного Національною бібліотекою України для дітей у 2025 році з метою вивчення впливу читацьких практик дітей та ролі бібліотеки і книги на формування їх національно-культурної ідентичності. Окрему увагу приділено аналізу впливу російської дезінформації та цифрового середовища на практики читання українських книжок. Дослідження наповнене графіками, аналітичними висновками та пропозиціями.

© Національна бібліотека України для дітей, 2025

Актуальність тематики дослідження

У сучасних умовах російсько-української війни питання формування національної та громадянської ідентичності підрастаючого покоління набуває стратегічного значення та безпосередньо пов'язане з національною безпекою. Підходи державної політики у сфері формування української національної та громадянської ідентичності визначені постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 2024 р. № 864, якою затверджено **Державну цільову соціальну програму з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року**. У документі підкреслюється, що формування стійкої національної ідентичності є основою суспільної консолідації, опору інформаційним маніпуляціям та зміцнення державності.¹

Одним із ключових завдань у вихованні нового покоління українців є розвиток критичного мислення та спроможності діяти на засадах українських і європейських цінностей. Саме книга та читання відіграють у цьому процесі провідну роль. У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190-р Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» наголошується, що читання – це не просто навчальна навичка чи елемент дозвілля, а життєва практика, яка сприяє формуванню критичного мислення, культурної грамотності, світогляду та здатності орієнтуватися в складному інформаційному середовищі. Розвиток читання визначено одним із важливих чинників забезпечення національної безпеки, адже воно є основою людського потенціалу країни та фундаментом збереження ідентичності.

Реалізація Стратегії є необхідною умовою забезпечення національної безпеки України, оскільки виконує завдання розвитку української культури та людського потенціалу нації, що є основою збереження української державності та ідентичності»².

Реалізуючи завдання Стратегії Кабінет Міністрів України прийняв Постанову від 3 грудня 2024 р. № 1385 «Деякі питання надання громадянам України державної допомоги на придбання книг», згідно якої надається державна допомога на їх придбання «громадянам України, які починаючи з 1 січня 2024 р. досягли 18-річного віку; при народженні дитини здійснюється,

¹Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року : постанова № 864 від 30 лип. 2024 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [вебсайт]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#Text>. — Назва з екрана. — Дата звернення: 03.09.2025.

² Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки : розпорядж. № 190-р. від 3 берез. 2023 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [вебсайт]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>. — Назва з екрана. — Дата звернення: 04.09.2025.

починаючи з 1 січня року, що настає за роком припинення або скасування воєнного стану в Україні»³. Розуміючи, що саме в дитячому віці закладаються основи світогляду, національної свідомості, мовної належності, ціннісних орієнтирів, у межах даної постанови Міністерство культури України спільно з Міністерством цифрової трансформації України, Українським інститутом книги та «Проектом підтримки Дія», за фінансової підтримки Програми розвитку ООН в Україні ініціювало послугу державної підтримки «єКнига» для молоді 18 років через портал «Дія» протягом року отримати допомогу від держави на купівлю книжок будь-яких жанрів – від фантастики до non-fiction та будь якого формату: паперові, електронні та аудіокнижки українською мовою.

Крім того Кабінет Міністрів України постановою від 15 серпня 2025 р. № 994 «Про внесення змін до Порядку надання одноразової грошової допомоги учням перших класів «Пакунок школяра»» розширив його склад, додавши до попереднього набору книжки⁴.

У реалізації вищезазначених законодавчих актів особливого значення набуває діяльність спеціалізованих бібліотек України, адже їх системна робота здатна формувати як читацькі інтереси, так і національну самосвідомість, створюючи умови для процесу формування ідентичності.

Рамки читання в сучасному світі охоплюють значну кількість видів споживання інформації. Адже інформацію, яку раніше людина читала на паперових носіях, наразі читає в онлайн-просторі чи на електронних пристроях. Читання не вважають сьогодні вмінням, яке набувається лише в дитячому віці, воно розглядається як складник навчання упродовж життя. Ці та інші особливості сучасного читання як соціальної практики та процесу висвітлені в низці досліджень, а діти й надалі залишаються найбільш читаючою аудиторією. Як і що читає нинішнє покоління юних українців у наш час дають відповіді як міжнародні дослідження (PISA-2022) та всеукраїнські (Українського Інституту книги), так і соціологічні дослідження Національної бібліотеки України для дітей: «Книга. Бібліотека. Читацька компетентність дітей» (2017 р.), «Книга року – 2019», «Незадоволений читацький попит на вітчизняні україномовні книжкові видання для дітей та юнацтва в спеціалізованих бібліотеках України для дітей» (2022 р.),

³ Деякі питання надання громадянам України державної допомоги на придбання книг: постанова. № 1385 від 3 груд. 2024 р. [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України : [вебсайт]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/dejaki-pytannia-nadannia-hromadianam-ukrainy-derzhavnoi-dopomohy-na-privydbannia-knyh-1385-031224#Text>. — Назва з екрана. — Дата звернення: 04.06.2025.

⁴ Про внесення змін до Порядку надання одноразової грошової допомоги учням перших класів «Пакунок школяра»: постанова № 994 від 15 серп. 2025 р. [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України : [вебсайт]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadku-nadannia-odnorazovoi-hroshovoi-dopomohy-uchniyam-pershykh-klasiv-pakunok-shkoliara-994-150825#Text>. — Назва з екрана. — Дата звернення: 21.09.2025.

«Вивчення ресурсів бібліотек України для дітей у задоволенні запитів користувачів на періодичні видання» (2020 р.) тощо. Окремий напрям представляють дослідження бібліотеки, що розглядають вплив читання на ідентичність і вивчають, як відвідувачі використовують читання для створення та вираження своєї ідентичності («Національно-патріотичне виховання користувачів-дітей у бібліотеках для дітей України» (2023 р.), «Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни» (2024 р.) тощо).

У відповідь на потреби держави, суспільства та читача у Національній бібліотеці України для дітей створено центр дослідження книги та читання, який у 2025 році ініціював проведення Всеукраїнського соціологічного дослідження **«Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної ідентичності дитини: читацькі практики»**. Це дослідження є логічним продовженням системної роботи бібліотеки з вивчення ролі читання як чинника формування української ідентичності в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Методологія дослідження.

Мета дослідження – вивчення ролі бібліотеки і книги у формуванні національно-культурної ідентичності користувачів-дітей підліткового віку в контексті дозвіллевих практик читання дітей в умовах російської дезінформації та цифрового впливу.

Об’єкт дослідження – користувачі спеціалізованих бібліотек України віком від 13 до 16 років, що відвідують обласні, районні, міські, селищні та сільські бібліотеки для дітей, дітей і юнацтва, юнацтва, молоді.

Завдання дослідження:

- визначити, які саме чинники (сім’я, школа, медіа, бібліотека, соціальні мережі, культурне середовище) найбільше впливають на формування національно-культурної ідентичності дитини;
- дослідити, які моральні, етичні та патріотичні орієнтири переважають серед сучасних дітей, як на них впливає книжковий контент;
- проаналізувати зміни у читацьких практиках дітей в умовах війни: мова читання, вибір тем, джерела інформації, частота читання;
- визначити у дітей ставлення до читання, його місце в системі культурних цінностей дитини;
- визначити вплив читання книг на формування у користувачів-дітей національно-культурної ідентичності.

Основним методом збору інформації було онлайн-анкетування на основі анкет користувача та бібліотекаря, розроблених у форматі Google форми. Безпосередніми майданчиками збору даних, спілкування з

респондентами та поширення анкет серед цільової читацької аудиторії були 104 базові спеціалізовані бібліотеки різного значення: обласні, районні, міські, селищні та сільські з 20 областей України: Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Київської, Кіровоградської; Львівської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької.

Дослідження проводилося за принципом широкого професійного партнерства та мережевої взаємодії бібліотек у межах областей, що гарантувало якісну вибірку та достовірність отриманих результатів.

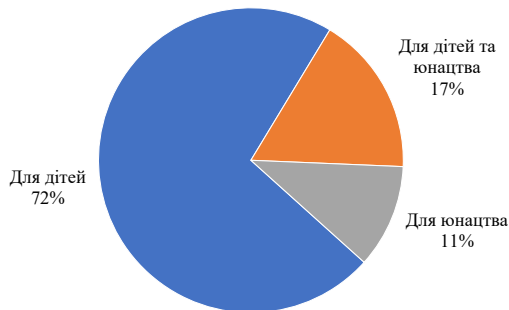
Соціальні характеристики респондентів.

Вибірка дослідження становила 1059 респондентів. «Анкету бібліотекаря» заповнили 167 респондентів-бібліотекарів, «Анкету користувача» – 892 респондентів-дітей.

Основу опитувальної аудиторії склали респонденти-діти, які користуються послугами спеціалізованих бібліотек для дітей (72,0 %), інша – респонденти з бібліотек для дітей та юнацтва (17,0 %), юнацтва (молоді) – 11,0 % (див. діаграму 1).

Діаграма 1

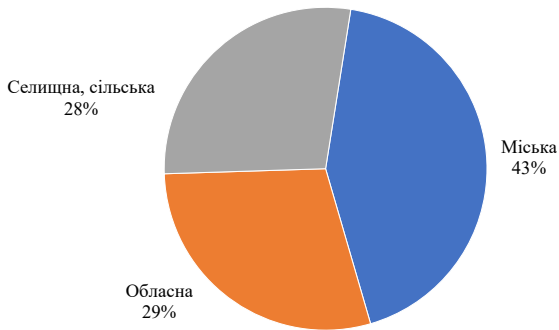
Розподіл респондентів-користувачів за призначенням бібліотеки

Найбільша частка респондентів-користувачів, які відвідують міські (43,0 %) та обласні (29,0 %) спеціалізовані бібліотеки. При цьому, селищні та сільські бібліотеки забезпечили також значну частку вибірки – 28,0 % (див. діаграму 2).

Діаграма 2

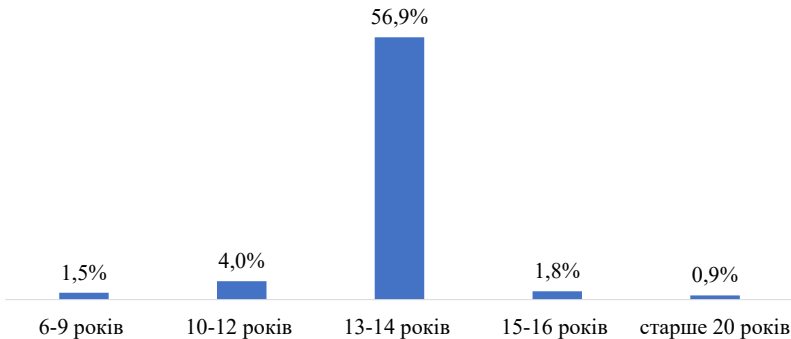
Розподіл респондентів за значенням бібліотеки

Дослідження сфокусоване на підлітковій категорії: переважна більшість респондентів (91,7 %) – підлітки віком 13-16 років (з них 56,9 % – 13-14 років та 34,8 % – 15-16 років) (див. діаграму 3).

Діаграма 3

Розподіл респондентів-користувачів за віком

Гендерний склад респондентів-дітей демонструє переважачу частку дівчаток – 61,0 % від загальної кількості респондентів-дітей, кількість хлопців становить 39,0 %. (див. діаграму 4).

Дослідження читацької аудиторії.

Враховуючи сучасні реалії, дуже важливо знати, яке ж місце книга, читання, бібліотека посідають у дозвіллевих практиках дитини. Для цього респондентам-дітям запропонували заповнити розгорнуту таблицю дозвіллевих практик «Як часто ти проводиш своє дозвілля таким чином? (познач, як часто ти це робиш)» (див. таблицю №1).

Таблиця 1

Частота проведення респондентами-дітьми різних видів дозвілля у відсотках загальній структурі відповідей

№	Вид дозвілля	Щодня	Кілька разів на тиждень	Кілька разів на місяць	Кілька разів на рік	Ніколи
1	Читаєш новини у соцмережах / месенджерах	54,0 %	25,0 %	12,0 %	3,0 %	7,0 %
2	Відвідуєш торгівельно-розважальні центри (ТРЦ) або інші розважальні заклади	3,0 %	15,0 %	33,0 %	39,0 %	9,0 %
3	Читаєш книжки, друковані журнали	17,0 %	43,0 %	34,0 %	6,0 %	0
4	Відвідуєш бібліотеку	3,0 %	21,0 %	60,0 %	15,0 %	0
5	Відвідуєш гуртки, музичну, художню, спортивну школу	7,0 %	49,0 %	21,0 %	7,0 %	17,0 %
6	Спілкуєшся у месенджерах з друзями, знайомими	81,0 %	14,0 %	3,0 %	1,0 %	1,0 %
7	Дивишся фільми, відео на YouTube або інших платформах	59,0 %	30,0 %	7,0 %	2,0 %	1,0 %
8	Зустрічаєшся з друзями	60,0 %	33,0 %	6,0 %	1,0 %	0

(Сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти мали змогу обирати більше однієї відповіді).

Аналіз відповідей показав, що цифровий та соціальний простір є основним середовищем активності дітей. Результати демонструють тенденцію до читання та споживання інформації у діджитал-просторах. Своєю щоденною практикою читання новин у месенджерах вказали 54 % респондентів, 81 % – зазначили, що вони щоденно спілкуються в месенджерах з друзями та іншими людьми, 59 % – що вони щоденно дивляться фільми, відео на YouTube або інших платформах.

Читання книг і друкованих журналів також є регулярною практикою для більшості: сумарно 60,0 % респондентів читають регулярно (17,0 % щодня, 43,0 % – кілька разів на тиждень) (див. діаграму 5).

Відвідування бібліотеки є обов’язковою дозвіллевою практикою респондентів-дітей: 60,0 % користувачів відвідують її кілька разів на місяць, 24,0 % – щотижня/щодня (див. діаграму 6).

Діаграма 5

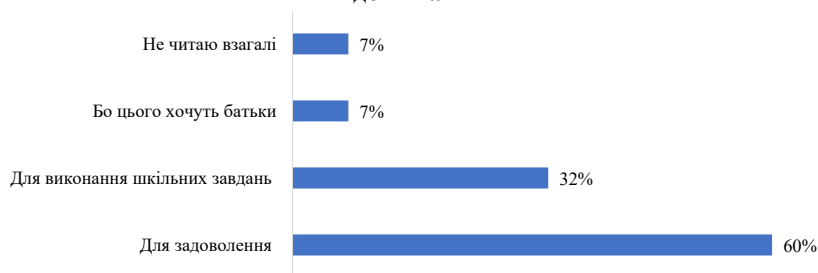
Діаграма 6

Аналіз мотивації респондентів-дітей до читання (запитання «Чому ти зазвичай читаєш книжки?») свідчить, що у користувачів бібліотек переважає свідома читацька активність. Основна частина опитаних (60,0 %) читає для задоволення, що підтверджує високий статус зазначеної дозвілєвої практики, а 32,0 % – для отримання необхідної інформації з виконання шкільних завдань. Водночас виявлення невеликого, але критично важливої аудиторії, що не демонструє внутрішньої мотивації, є *зоною уваги*. Зокрема, 7,0 % респондентів вказали, що змушені читати через вимоги батьків, а ще 7,0 % повідомили про повну відсутність читацької активності (див. діаграму 7).

Діаграма 7

Розподіл респондентів за вмотивованістю до читання

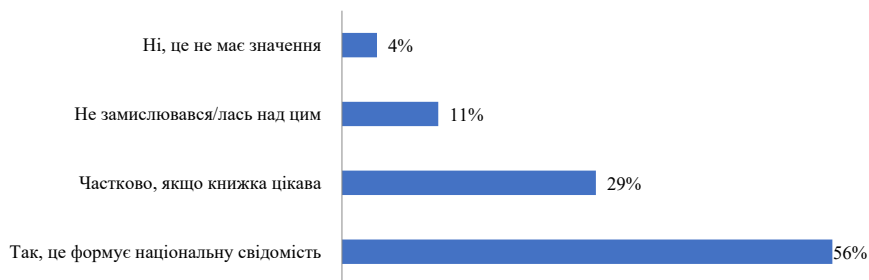

(Сума відсотків перевищує 100%, оскільки респонденти мали змогу обирати більше однієї відповіді).

Відповіді респондентів на пряме запитання «Чи важливо читати українську художню літературу для розуміння національної самоідентифікації?» продемонстрували високий ступінь свідомості серед підлітків (див. діаграму 8):

Діаграма 8

Усвідомлення важливості читання української художньої літератури для формування самоідентифікації

• більше половини (56,0 %) респондентів однозначно вважають, що читання української художньої літератури формує усвідомлення національної ідентичності;

• ще 29,0 % погоджуються, що література має значення, але за умови, що книжка цікава (що є важливим показником для формування якісного складу фондів бібліотек);

• сумарно 85,0 % підлітків позитивно оцінюють прямий зв'язок між читанням української літератури та національною самосвідомістю;

• лише 4 % респондентів заперечують цей зв'язок.

Аналіз жанрових уподобань респондентів у виборі літератури для вільного часу (*«Твори якої тематики тиобираєси для читання на дозвіллі?»*) відображає типовий для підліткового віку запит на занурення у вигаданий світ, динаміку та емоційну насиченість:

• Жанр пригод (21,0 %) є беззаперечним лідером, за ним йдуть фентезі (16,0 %), фантастика (14,0 %) та детективи (14,0 %).

• Історичні твори посідають вагоме п'яте місце (9,0 %) у читацьких уподобаннях, що у контексті війни та зростання інтересу до історії України цей факт свідчить про поєднання пізнавального інтересу підлітків із їхньою внутрішньою потребою в національній самоідентифікації.

• Сучасна воєнна тематика, попри незначну частку (4,0 %) у загальному рейтингу, увійшла до десятки жанрових уподобань. Цей результат є прямим свідченням попиту на осмислення підлітками поточної реальності. Водночас низький кількісний показник зумовлений не відсутністю інтересу, а скоріш обмеженим асортиментом таких творів у фондах бібліотек на момент проведення опитування (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Тематика вибору респондентами творів для читання на дозвіллі

№	Тематика творів	Рейтинг у читанні респондентів
1.	Пригоди	21
2.	Фентезі	16
3.	Фантастика	14
4.	Детективи	14
5.	Історичні	9
6.	Художні твори, мистецтво, поезія	7
7.	Книги за шкільною програмою	5
8.	Різне	4
9.	Романтика, кохання	4
10.	Сучасна воєнна тематика	4
11.	Жахи, містика, трилери	2
12.	Комікси, манга	2

13.	Книги для/про підлітків	2
14.	Психологія	1
15.	Науково-популярні	1
16.	Міфи, казки	1
17.	Дружба, взаємовідносини	1
18.	Біографістика, мемуари, нон-фікшн	1
19.	Енциклопедії, довідники	1
20.	Про тварин	1
21.	Спорт, фізична культура	1
22.	Техніка і комп'ютери	1

Широкомасштабна агресія росії проти України виступила каталізатором кардинальних змін у читацьких пріоритетах підлітків, спрямованих на посилення їхнього особистого національно-культурного простору. Вивчення відповідей на запитання анкети *«Як війна вплинула на твоє читання?»* засвідчує масову та свідому зміну читацьких практик у бік національного та українськомовного контенту (див. таблицю 3).

Таблиця 3

Вплив війни на зміни читацьких практик респондентів-дітей

№	Зміна	Частка респондентів	Акцент
1.	Читаю тільки українською мовою	32,0 %	Мовна самоідентифікація
2.	Більше читаю книжки українських авторів	24,0 %	Зростання попиту на національний контент
3.	Цікавлюсь історією України	19,0 %	Прямий запит на історичне самопізнання
4.	Відмовився (-лася) від російськомовних книжок	13,0 %	Свідоме культурне відторгнення російського продукту
5.	Ніяк не вплинула	12,0 %	Констатація відсутності впливу

- Беззаперечним лідером у зміні читацьких практиках підлітків є зміна мовного вибору – свідоме рішення читати тільки українською мовою (32,0 % відповідей). Цей показник є найвищим серед усіх змін і свідчить про глибинне усвідомлення української мови як прямого показника національної ідентичності та культурного опору агресору.

- Значна частина опитаних (24,0 %) почала більше читати книжки українських авторів. Ця зміна напряму вказує на зростання інтересу до історії України (19,0 %), що демонструє комплексний запит підліткової аудиторії на пізнання та осмислення себе і своєї країни.

• Як додаткове підтвердження україномовної спрямованості читацьких практик 13,0 % респондентів повідомили про відмову від російськомовних книжок. Він фіксує свідоме культурне дистанціювання та очищення власного інформаційного поля від контенту країни-агресора.

• Сумарно 88,0 % підлітків відзначили ту чи іншу позитивну зміну, спрямовану на посилення українського культурного та інформаційного простору. Це підтверджує прямий та глибинний вплив воєнних подій на формування національно-культурних пріоритетів, а також високу мотивацію респондентів до національної самоідентифікації через літературу. Лише 12,0 % дітей вважають, що війна ніяк не вплинула на їхнє читання.

У своїх відповідях на це запитання респонденти додавали коментарі, які розкривають соціальний та психологічний бік впливу війни, а також підкреслюють критичну роль бібліотеки як джерела доступу до інформації:

• Коментар «читаю психологічну та історичну літературу» пов'язаний зі зростанням інтересу до історії та демонструє потребу у змістовному осмисленні та емоційній підтримці через нехудожню літературу.

• Зауваження «не завжди батьки можуть купити всі книжки, які я хочу» та «читаю менше, бо переїхали в село і незручно добиратися до бібліотеки» чітко вказують на зниження платоспроможності родин та логістичні проблеми, спричинені вимушеним переміщенням. Це особливо підкреслює, що в умовах воєнної кризи бібліотека залишається чи не єдиним доступним джерелом для задоволення зростаючого попиту на інформацію та український контент.

• Хоча більшість респондентів українізують свої читацькі практики, є і протилежні тенденції: «майже перестав читати книжки», що може бути наслідком стресу та відсутності доступу до літератури.

Далі респондентам-користувачам запропонували назвати прочитану книгу про сучасних українських героїв або про події нинішньої війни, яка їх найбільше вразила, і яку вони могли б порадити іншим.

Загалом опрацьовано 863 відповіді. З них 670 (77,6 %) містили конкретні назви книг, а 193 (22,4 %) виявилися неінформативними. Важливо, що в цих відповідях респонденти-підлітки згадали 238 унікальних назв творів.

Аналіз зібраних даних засвідчує стійку тенденцію: підлітки спрямовують свої запити на осмислення війни та героїзму українців через національний контент – українську книгу.

Двадцятка найчастіше згадуваних респондентами творів складається з книг сучасних українських авторів, що безпосередньо висвітлюють події війни, підтверджуючи ефективність діяльності спеціалізованих бібліотек як при комплектуванні бібліотечних фондів, так і просуванні актуальних патріотичних видань; кількість повторів відображає їхню популярність (див. таблицю 4).

Таблиця 4

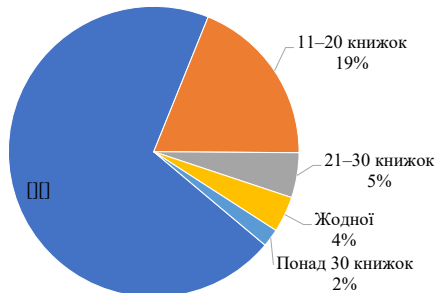
Двадцятка найбільш згадуваних респондентами книг

№	Назва книги	Кількість повторів
1	Русіна О. Абрикоси зацвітають уночі	25
2	Тристан А. Доноу, війна!	22
3	Степаненко Є., Степаненко С. Абетка війни	20
4	Запека В. Цуцик	19
5	Гербіш Н. Яблука війни	19
6	Жадан С. Інтернат	18
7	Пузік В. З любов'ю – тато!	17
8	Нікітінський Ю. Вовчик, який осідлав бомбу	16
9	Фіалко Н. Новітня війна	16
10	Кирпа Г. Мій тато став зіркою	14
11	Максименко О. Пси, які приручають людей	13
12	Биндас З. Котики-патріотики	12
13	Мероник А. 24.02. Щоденник війни	12
14	Кокотюха А. Позивний Голод	12
15	Давидова О. Привидуся	11
16	Вертола С. Юна. Війна	11
17	Живка З. Пес Патрон	11
18	Пилипчук К. Війна, яка змінила нас	10
19	Положій Є. Іловайськ	10
20	Положій Є. 5 секунд	9

Затребуваність цих творів (особисті історії, дитячий досвід, твори про тварин на війні) підтверджує, що для формування національної ідентичності підліткам необхідна література, яка співзвучна їхнім емоційним переживанням та пропонує героїчні або трагічні образи національного контексту.

Аналіз відповідей на запитання «Скільки книжок ти прочитав за останні 6 місяців?» показує, що респонденти-діти є активними читачами своїх бібліотек (див. діаграму 9).

Діаграма 9

Відсоткова частка прочитаних респондентами книжок за останні півроку

Більше третини опитаних (26,0 % сумарно) продемонстрували високу читацьку активність, прочитавши 11 і більше книжок:

- 11–20 книг – 19,0 %;
- 21–30 книг – 5,0 %;
- понад 30 книг – 2,0 %.

70,0 % респондентів, прочитали від 1 до 10 книжок за останні пів року (в середньому 1-2 книги на місяць).

Лише 4,0 % опитаних не прочитали жодної книги за цей період.

Загалом 96,0 % респондентів підтверджують факт читання, що корелює з даними про регулярність читацької звички – 60,0 % читають щотижня/щодня (див. таблицю 1). Ці кількісні показники тільки вказують на стійкість читання дітей у цифрову епоху, а спеціалізовані бібліотеки є центрами залучення дітей до читання.

Вивчення відповідей на запитання *«Чи допомагає тобі бібліотека пізнавати українську культуру?»* демонструє надзвичайно високу оцінку підлітками ролі бібліотеки як культурного простору. Сукупна частка тих, хто підтверджує позитивний вплив, сягає 92,0 % опитаних. Цей високий відсоток формується двома основними групами, які відображають різну ступінь взаємодії та залученості:

- Переважна більшість (60 %) підлітків (постійні користувачі) обирає варіант «Так, я часто знаходжу там корисні книжки, події». Це свідчить про значну довіру до бібліотеки як постійного та надійного джерела інформації та культурного контенту.

- Ще 32,0 % опитаних обирають варіант «Інколи – якщо є щось цікаве». Ця група є лояльною до бібліотеки, але її залученість до читацьких практик залежить від актуальності послуг (нових книжок, тематичних подій).

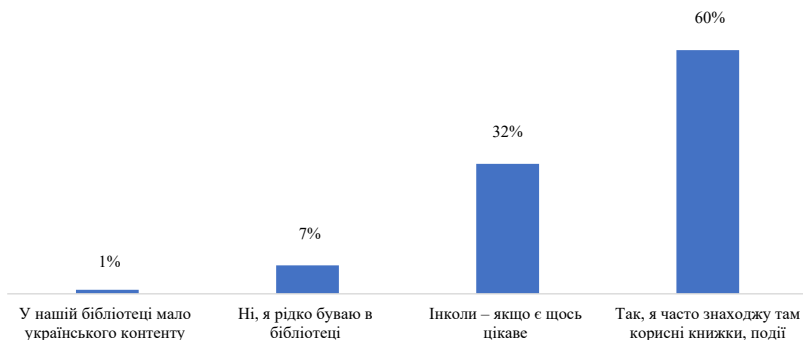
- Але є й негативні відповіді – «Ні, я рідко буваю в бібліотеці» (7,0 %). Для цієї групи користувачів ключовою проблемою є відсутність регулярних заходів та комунікації, що вимагає цілеспрямованих зусиль бібліотеки для підвищення їхньої мотивації до відвідування.

- 1,0 % підлітків обрали відповідь «У нашій бібліотеці мало українського контенту». Це прямий і критичний зворотний зв'язок щодо наповнення фонду та вибору українських книжок.

Незважаючи на те, що переважна більшість підлітків підтверджує користь бібліотеки, наявність 8,0 % критичних відповідей є важливою точкою для уваги: бібліотекарям слід зосередитися як на вирішенні проблеми поповнення фондів українськими ресурсами (1,0 % прямих скарг), так і на посиленні промоції та створенні актуальних заходів для залучення групи «я рідко буваю у бібліотеці» (7,0 %). Таким чином, висока ефективність роботи бібліотеки підтверджується більшістю респондентів, проте наявність даного конкретного сектору відповідей вказує на необхідність цільових зусиль для покращення актуальності пропозицій та залучення цієї частини дітей до читання (див. діаграму 10).

Діаграма 10

Оцінка допомоги бібліотекою користувачам у пізнанні української культури

Аналіз відповідей на основне запитання нашого дослідження *«Що найбільше впливає на твоє відчуття української ідентичності?»* чітко вказує на ієрархію соціальних інститутів, які формують самосвідомість сучасних підлітків.

- Первинним і найвпливовішим чинником формування української ідентичності для підлітків є *сім'я*, цей варіант відповіді обрали 45,0 % респондентів. Родина виступає основним середовищем для передачі культурних цінностей та формування української ідентичності.

- Сукупний вплив тандему книга (11,0 %) та бібліотека (8,0 %), що становить 19,0 % як взаємопов'язані елементи єдиного культурного каналу, посідає друге місце у процесі формування національної самоідентифікації юних українців.

- Школа посідає наступне місце з показником у 16,0 %.

Категорія «Щось інше», а також відповіді, що комбінують кілька факторів або вказують на сукупний вплив, становлять 11,0 % та розкривають ширший спектр джерел ідентичності: часто зустрічаються узагальнені відповіді: «усе», «все разом», «все, що перелічено у запитанні», «кожна з рекомендованих варіантів відповідей по своєму впливають», що свідчить про комплексний вплив на формування ідентичності;

- окремі респонденти вказують на «власні переконання», що підкреслює активну суб'єктну позицію підлітків у цьому процесі;

- деякі відповіді роблять акцент на прямому досвіді та символах: «приклад українських військових» та «уся Україна, суспільство», що відображає вплив поточних подій та національного контексту;

- згадувалися також «Мова» та «Друзі», а також конкретні «молодіжні простори та спільноти: молодіжний хаб «Космодром», «марійська дружина» і «заходи, спрямовані на показ та популяризацію українських традицій», що

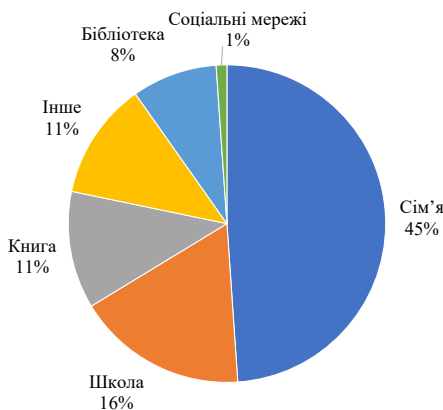
свідчить про значущість неформальних спільнот та практичної участі у культурних заходах.

- Попри те, що соцмережі зайняли абсолютно весь простір у щоденному житті підлітків, вони мають мінімальний прямий вплив на їхнє відчуття української ідентичності (лише 1,0 %).

Загалом відповіді респондентів показують, що після родини тандем «Бібліотека-Книга» є найефективнішим інструментом у формуванні української самоідентифікації серед підлітків. Це підкреслює важливість функціонування спеціалізованих бібліотек як освітньо-культурних посередників, що допомагають підліткам усвідомлювати себе українцями (див. діаграму 11).

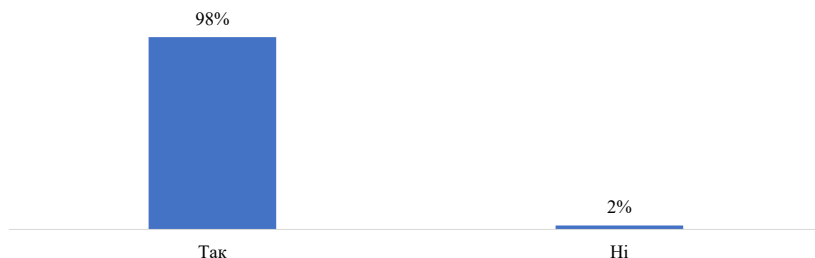
Діаграма 11

Розподіл інституцій за ступенем впливу на національну самоідентифікацію респондентів

Аналіз відповідей підлітків на запитання анкети «*Чи відчуваєш ти себе українцем/українкою?*» демонструє надзвичайно високий рівень самоідентифікації: 98,0 % опитаних чітко та впевнено ідентифікують себе як українці/українки. Частка тих, хто не визначився або відповів «Ні», є мінімальною і становить лише 2,0 % сукупно. Загалом дані показують міцний фундамент національної самоідентифікації серед опитаних дітей користувачів спеціалізованих бібліотек (див. діаграму 12).

Розподіл респондентів-дітей щодо самоідентифікації себе українцем/українкою

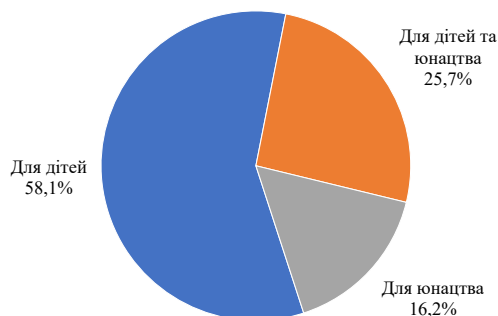

Дослідження відповідей бібліотекарів-експертів.

Для підсилення достовірності та якісного експертного оцінювання досліджуваної проблематики до участі в дослідженні залучили фахівців спеціалізованих бібліотек (167 осіб). Найчисельніша кількість бібліотекарів-експертів представлена з бібліотек для дітей – 58,1 % від загальної кількості респондентів бібліотекарів. Бібліотеки для дітей та юнацтва представили 25,7 % фахівців. Бібліотеки для юнацтва – 16,2 % фахівців (див. діаграму 13).

Діаграма 13

Розподіл респондентів-бібліотекарів за видом бібліотеки

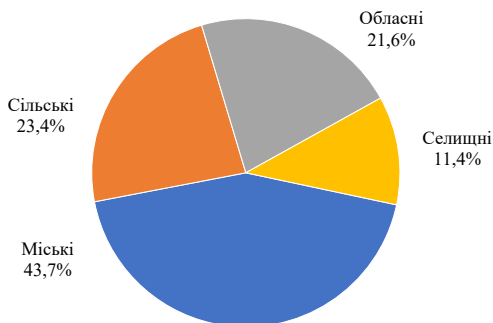

Розподіл респондентів за значенням бібліотек демонструє відносно збалансоване представництво бібліотекарів з різних типів населених пунктів, що підвищує репрезентативність дослідження та дозволяє врахувати специфіку роботи як у великих містах, так і в малих громадах. Найбільший

відсоток респондентів-бібліотекарів із міських спеціалізованих бібліотек – 43,7 %; бібліотекарі-експерти із сільських бібліотек складають – 23,4 %; з обласних спеціалізованих бібліотеки представлено 21,6 % респондентів-бібліотекарів; із селищних бібліотек – 11,4 % (див. діаграму 14).

Діаграма 14

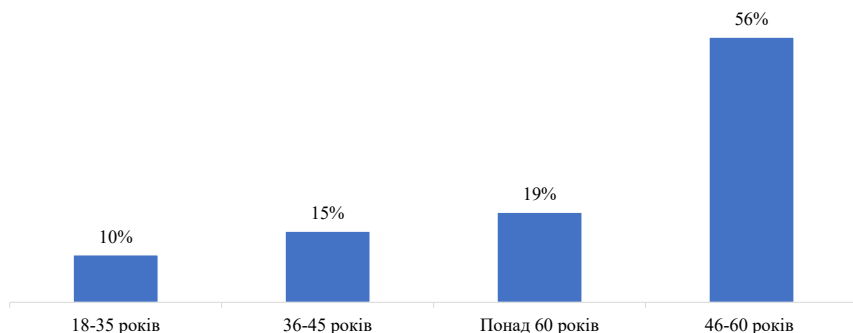
Розподіл респондентів-фахівців за значенням бібліотеки

Бібліотекарі-експерти є досить професійними фахівцями. Переважна більшість опитаних респондентів-бібліотекарів (75,0 % сумарно) належать до вікових груп – 46-60 років (56,0 %) та понад 60 років (19,0 %), що свідчить про наявність великого практичного досвіду респондентів. Фахівці віком 36-45 років складають 15,0 % аудиторії, лише 10,0 % респондентів належать до вікової групи 18-35 років (див. діаграму 15).

Діаграма 15

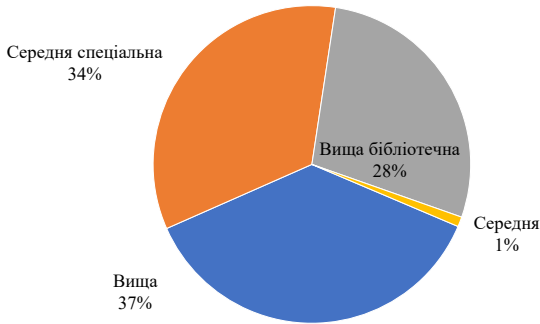
Розподіл респондентів-фахівців за віком

Про високий кваліфікаційний рівень респондентів-бібліотекарів свідчить наявність у них вищої (37,0 %) або середньої спеціальної (34,0 %) освіти. Але вища бібліотечна освіта є лише у 28,0 % опитаних і лише 1,0 % респондентів має середню освіту (див. діаграму 16).

Діаграма 16

Розподіл респондентів-фахівців за рівнем освіти

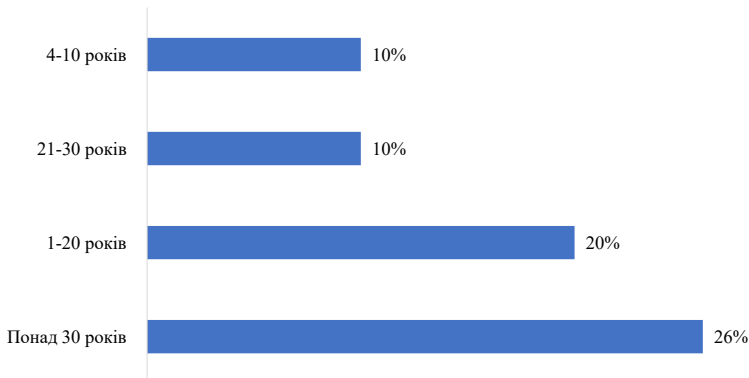

Вікова структура фахівців співвідноситься з їхнім професійним стажем. Більше половини (56,0 % сумарно) має стаж роботи понад 20 років (див. діаграму 17):

- понад 30 років – 34,0 % фахівців.
- 11-20 років – 26,0 %;
- 21-30 років – 20,0 %;
- 4-10 років – 10,0 %;
- 1-3 роки – 10,0 %.

Діаграма 17

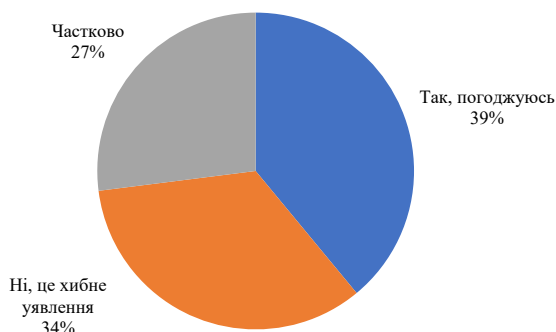
Розподіл респондентів-бібліотекарів за стажем роботи

Аналіз відповідей на запитання «*Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що діти зараз менше читають?*» засвідчив відсутність єдиного професійного погляду, фіксуючи значні розбіжності у сприйнятті читацької активності дітей на сьогодні. Сукупно 61,0 % фахівців заперечує це твердження: третина опитаних (34,0 %) обрали категоричну відповідь «ні, це хибне уявлення», а інша майже третина (27,0 %) фахівців обрали відповідь «частково: менше читають саме в бібліотеках». Хоча певна група респондентів (39,0 %) погодилася з тезою про загальний спад читацької активності (див. діаграму 18).

Діаграма 18

Професійне бачення бібліотекарями читацької активності дітей

Коментарі опитаних бібліотекарів до своїх відповідей можна звести до такої думки: «менше читають саме в бібліотеках бо не вистачає сучасної та програмової літератури, яку запитують користувачі». Але на сьогодні це не є проблемою. На це є чітка інституційна відповідь: Міністерство освіти і науки України (МОН України) забезпечує доступ до електронних підручників та навчальних ресурсів на своїх ресурсах та рекомендує користуватися розміщеними матеріалами у вільному форматі. Отже, запит на програмову літературу може і має бути переадресований до офіційних електронних ресурсів МОН. Таким чином, скарга на брак програмової літератури має слугувати для бібліотекарів сигналом до трансформації – до посилення функції консультанта, який направляє користувачів до доступних державних онлайн-ресурсів, перетворюючись із зберігача фонду на навігатора в освітньому та культурному просторі.

Результати відповідей на запитання «*Як змінилася частота відвідування бібліотеки дітьми за останній рік?*» демонструють відсутність різкого спаду відвідуваності бібліотек в умовах війни, та навіть більше – вказують на зростання інтересу до їх діяльності. Найбільша кількість респондентів (43,0 %) вказала, що частота візитів не змінилася. Також важливо, що 25,0 % опитаних бібліотекарів повідомили про зростання

відвідуваності. Водночас 22,0 % респондентів фіксують зменшення відвідуваності, що обумовлено об'єктивними чинниками воєнної агресії: руйнуванням бібліотечних закладів, вимушеною міграцією населення тощо. Сукупна частка тих, хто зберіг або збільшив відвідування, становить дві третини (68,0 %). Це свідчить, що бібліотека залишається актуальним та ефективним інструментом формування національної ідентичності у користувачів-дітей. В умовах війни спеціалізовані бібліотеки набувають нової актуальності як безпечний культурний простір та ефективно трансформують свою функцію відповідно до сучасних запитів користувачів-дітей (див. діаграму 19).

Діаграма 19

Результати опитування щодо запитання «*Чи впливає на вашу думку відвідування дітьми бібліотек на формування їхньої національно-культурної ідентичності?*» фіксують беззаперечну впевненість бібліотечної спільноти у власній соціокультурній місії.

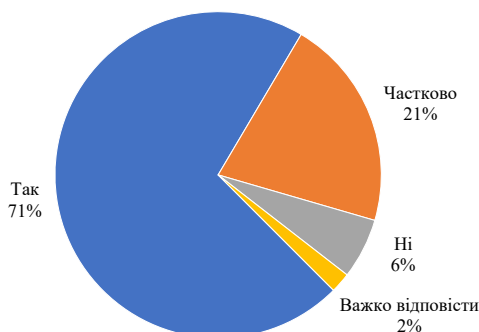
Переважна більшість опитаних фахівців (сумарно 92,0 %) підтверджує позитивний вплив бібліотеки:

- більше двох третин бібліотекарів (71,0 %) надали відповідь «так». Цей високий показник свідчить про глибоке усвідомлення ними своєї ролі як ключового інституту у патріотичному вихованні та формуванні національної самосвідомості користувачів, особливо в умовах воєнного часу.
- ще 21,0 % обрали відповідь «частково». Ця група не заперечує впливу, але більш реалістично оцінює його, розуміючи, що формування ідентичності залежить від комплексу факторів (сім'я, школа, медіа), а не лише від бібліотеки.

- відсотки відповідей «ні» (6,0 %) та «важко відповісти» (2,0 %) свідчать про позицію фахівців, які сприймають свою діяльність виключно як процес видачі книжок і не бачать себе активними агентами національно-культурної політики держави. Висока самооцінка визнання цього впливу більшістю іншими респондентами створює міцне мотиваційне підґрунтя для подальшої адаптації бібліотек до нових суспільних запитів (див. діаграму 20).

Діаграма 20

**Розподіл думок бібліотекарів щодо впливу відвідування
дітьми бібліотек на формування їхньої національно-
культурної ідентичності**

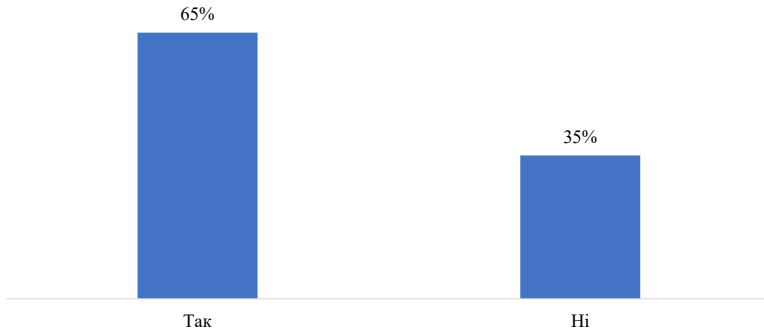

Відповідей на запитання «*Чи відбуваються у вашій бібліотеці зустрічі із військовими ЗСУ?*» чітко засвідчили активну роль більшості бібліотек у військово-патріотичному вихованні, що є невід’ємною частиною формування національної ідентичності у дітей.

- Більшість бібліотекарів (65,0 %) повідомили, що проводять зустрічі із захисниками. Цей високий показник демонструє, що бібліотеки виступають як важливі соціальні хаби, які організовують для користувачів пряме спілкування з героями. Такі заходи є цінним інструментом формування національно-культурної ідентичності, оскільки вони створюють емоційний зв’язок між молодим поколінням та Збройними Силами України, траншуючи приклади незламності та патріотизму.

- Водночас 35,0 % респондентів повідомили, що в їх бібліотеках такі заходи відсутні. Це – значний відсоток. Він може пояснюватися об’єктивними причинами – безпекова ситуація в регіоні або відсутність логістичних можливостей – і потребує подальшого аналізу та з’ясування причин. Проте, необхідність патріотичної роботи з користувачами у воєнний час залишається нагальною (див. діаграму 21).

Розподіл відповідей щодо проведення зустрічей із військовими ЗСУ

Вивчення відповідей на запитання «Назвіть кілька книжок сучасних українських авторів про війну в Україні, якими зараз цікавляться ваші користувачі підліткового віку» демонструє високий загальний інтерес відвідувачів спеціалізованих бібліотек до цієї тематики (зафіксовано 386 згаданих запитів). Проте, аналіз виявив чітку концентрацію попиту лише навколо невеликої кількості видань. Загалом бібліотекарі згадали 268 унікальних назв книжок.

Ядро популярності складають лише 13 назв, згаданих 4 і більше разів. Ці книги становлять лише 5,0 % від усієї кількості та охоплюють понад п'яту частину попиту користувачів (22,5 %). Це свідчить про наявність невеликого кола найбільш розрекламованих і впізнаваних серед підлітків видань. Книги з помірною популярністю (згадані 2-3 рази) формують наступний сегмент (8,2 % від усіх унікальних назв). Основний масив (85,1 %) – це 228 унікальних назв, які згадані лише по одному разу.

Незважаючи на значну кількість унікальних видань, інтерес підлітків концентрується навколо невеликої і широко відомої групи книг. Ця нерівномірність попиту є важливим сигналом для видавців та бібліотек щодо необхідності посилення промоції широкого спектра сучасної української літератури даної тематики. П'ятнадцять найвідоміших видань (див. таблицю 5), відсортовані за кількістю повторів (від найбільшого до найменшого), представлені нижче:

Таблиця 5

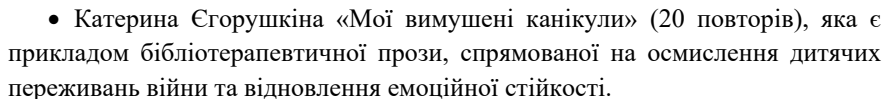
П'ятнадцять найвідоміших книг воєнної тематики у підлітків за думкою респондентів-бібліотекарів, відсортовані за кількістю повторів (від найбільшого до найменшого)

№	Автор	Назва книги	Кількість повторів
1	Русіна О.	Абрикоси зацвітають уночі	14
2	Гербіш Н.	Яблука війни	8
3	Кирпа Г.	Мій тато став зіркою	7
4	Сгорушкіна К.	Мої вимушені канікули	7
5	Запека В.	Цуцик	6
6	Мокренчук О.	Аліска, фронтова лисичка	5
7	Живка З.	Пес Патрон. Маленька історія про велику мрію	5
8	Борта Р.	Люди стають думками	5
9	Рубан Т.	На північ від кордону	5
10	Лойко С.	Аеропорт	5
11	Давидова О.	Привидуса	5
12	Стрижевська Т.	Лінія термінатора	5
13	Поташнікова Р.	Шлях українського воїна	5
14	Тристан А.	Доню, війна!	4
15	Нагорна Н.	Повернутися з війни	4

Результати аналізу відповідей на запитання *«Яку книгу (або книги) про події російсько-української війни в Україні ви рекомендуєте для підлітків?»* показали, що бібліотекарі виступають як активні промоутери державної політики військово-патріотичного виховання. Їхня робота не є формальною, а чітко збігається з інтересами підлітків, сприяючи ефективному формуванню національно-культурної ідентичності через книгу воєнної тематики. Загалом зафіксовано 178 унікальних назв книжок, які були згадані сумарно 294 рази. Це свідчить про значну, хоча й досить різноманітну пропозицію.

Фахівці при популяризації видань сучасної української літератури про події російсько-української війни в Україні демонструють широке їх розмаїття, а аналіз топових рекомендацій показав, що бібліотекарі надають перевагу книгам, які допомагають читачам осмислити досвід воєнних дій на особистісному емоційному рівні. Перелік найбільш частих рекомендованих книг очолюють наступні автори:

- Оля Русіна «Абрикоси зацвітають уночі» (26 повторів), що акцентує на темі внутрішнього переселення та адаптації дітей.
- Рамуне Поташнікова «Шлях українського воїна» (21 повтор), що фокусується на героїці та військовому досвіді ЗСУ (патріотичний нон-фікшн).

- Галина Кирпа «Мій тато став зіркою» (11 повторів), яка розкриває тему втрати батька на війні та пам'яті як елементу національної стійкості.

- Сергій Жадан «Інтернат» (7 повторів), який описує подорож через сіру зону та проблему вибору і гуманізму під час воєнних дій. Розширений список рекомендацій (Додаток 1). Видання-лідери пропозицій респондентів-бібліотекарів є одночасно хітами попиту користувачів, що свідчить про ефективність комунікації та професійність фахівців. Вони не просто слідують трендам, а активно просувають літературу, яка резонує з актуальними потребами юних читачів у формуванні їхньої національно-культурної ідентичності.

Аналіз відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, що найбільше впливає на формування національної ідентичності дитини?» показує, що фахівці визнають родину незамінним фундаментом у формуванні національної ідентичності у дітей (на неї вказали 69,0 % опитаних). Проте ідентичність є і результатом спільної дії різних середовищ: «Національна ідентичність дитини формується під впливом цілого комплексу факторів – і родини, і суспільства, і культури».

Це уявлення про комплексність впливу різних інституцій поширюється й на оцінку освітніх та культурних закладів:

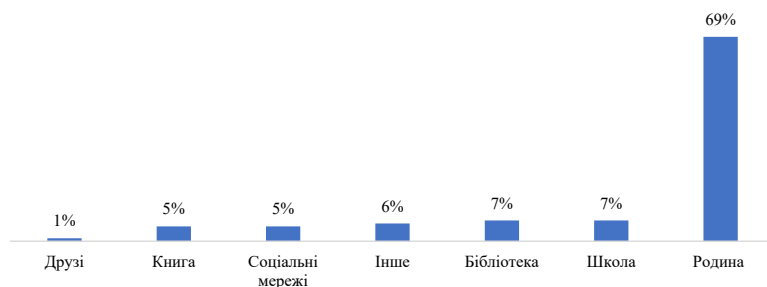
- *Бібліотека та школа* розглядаються респондентами-експертами як рівноцінні партнери у виховному процесі. Бібліотека як інституція отримала 7,0 % голосів, що дорівнює частці, відведеній ними школі (7,0 %).

- Про прямий вплив *бібліотеки та книги* на формування національної ідентичності дитини фахівці заявили лише 12,0 % респондентів (бібліотека – 7,0 % + категорія «книга» як носій контенту – 5,0 %).

- Фахівці бачать свою роль як допоміжну, зосереджуючись на створенні якісного культурного простору для підтримки родинного та шкільного виховання.

Оцінка впливу сучасних чинників на формування національної самоідентифікації дитини демонструє увагу фахівців до нових реалій: *соціальні мережі* отримали 5,0 % голосів, що свідчить про усвідомлення респондентами значущості цифрового простору. Водночас, вплив *друзів* (1,0 %) оцінено ними вкрай низько (див. діаграму 22).

Розподіл відповідей респондентів-бібліотекарів щодо основних чинників формування національної ідентичності дітей

На основі аналізу відповідей підлітків та бібліотечних фахівців щодо чинників, які найбільше впливають на формування національної ідентичності, погляди обох досліджуваних груп (користувачів-дітей та бібліотекарів) виявилися значною мірою узгодженими. Обидві сторони одноставно підтверджують домінуючу роль традиційних соціальних інституцій:

1. Респонденти обох груп підтверджують ключову, незамінну роль родини у цьому процесі. Фахівці (69,0 %) надають родині значно вищий пріоритет, ніж діти (45,0 %), що відображає їхнє глибоке професійне усвідомлення: саме сімейне виховання є первинним фундаментом ідентичності. Високі показники в обох групах спростовують уявлення про те, що молоде покоління вбачає зовнішні інститути чи медіа головними чинниками соціалізації.

2. Діти (19,0 % сумарно) оцінюють вплив комплексу «книга+бібліотека» як вищий, ніж вплив школи (16,0 %). Це підтверджує сприйняття бібліотеки та книги як сильного неформального освітньо-культурного посередника. Фахівці (12,0 % сумарно) підтверджують важливість цього чинника, але більш скромно, оцінюючи свою роль як допоміжну (рівноцінну школі – по 7,0 % кожна). Це свідчить про усвідомлену допоміжну роль бібліотекарів та розуміння, що їхня робота спрямована на підтримку родинного та шкільного виховання, а не на його заміщення.

3. Діти надають школі (16,0 %) вищу оцінку впливу, ніж фахівці (7,0 %). Це підтверджує значущість інституційної освіти для формування самосвідомості в очах самих підлітків.

4. Обидві групи спростовують прямий вплив сучасного цифрового середовища та неформального спілкування: соціальні мережі отримали мінімальні оцінки (1,0 % від дітей проти 5,0 % від фахівців).

Результати опитування підтверджують узгодження думок обох груп респондентів щодо ієрархії впливу: родина, книга/бібліотека та школа. При цьому висока оцінка комплексу «книга+бібліотека» дітьми підтверджує важливість спеціалізованих бібліотек як ефективного інструменту формування у них національної української ідентичності у культурному просторі.

Висновки

Проведене Всеукраїнське соціологічне дослідження «Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної ідентичності дитини: читацькі практики» переконливо доводить, що спеціалізована бібліотека залишається стійким і високоефективним інструментом формування національно-культурної ідентичності підлітків, зокрема і у критичних умовах воєнного часу. Бібліотека, книга та професійна діяльність бібліотекаря виступають важливими чинниками підтримки дітей у процесі осмислення власної національної належності, історичної пам'яті та сучасних суспільних викликів. І хоч провідне місце в цьому процесі належить сім'ї (69,0 % відповідей), водночас комплекс «книга + бібліотека» також відіграє потужну і насичену роль. Це підтверджує, що бібліотека є не лише культурно-освітнім осередком, а й важливим виховним середовищем, здатним доповнювати первинний виховний вплив сім'ї та школи.

Фахівці усвідомлюють зростаючий вплив цифрового середовища (5,0 %), однак дещо недооцінюють ролі дружнього оточення підлітків, зокрема тільки 1,0 % експертів вказали на цей чинник.

Попит на сучасну українську літературу про війну став надзвичайно високим. Книга виявилася одним із найефективніших інструментів бібліотерапії, який допомагає дітям осмислити національну травму, героїзм та реалії війни. Підлітки знаходять у книжковому контенті моральні орієнтири, моделі поведінки, відповіді на емоційні та світоглядні виклики. Бібліотекарі водночас пропонують широкий спектр «дорослої» літератури та документалістики воєнної тематики, що свідчить про їхню чутливість до актуальних читацьких потреб.

Емоційну та терапевтичну прозу, представлено в рекомендаціях експертів такими зразками, як «Абрикоси зацвітають уночі» Олі Русіної та книги про тварин-героїв («Пес Патрон», «Цуцик»).

Доросла проза та військова художня література («Інтернат» Сергія Жадана, «Аеропорт» Сергія Лойка) свідчить про готовність бібліотекарів знайомити підлітків зі складною правдою нинішніх реалій повномасштабної війни.

Документалістику, хроніки та військову історію («24.02 (Щоденник війни) Андрія Мероника) пропонують для отримання фактологічної основи щодо подій війни. Загалом респонденти-фахівці назвали 178 унікальних книжкових видань.

Виявлена синхронність між читацьким попитом і рекомендаціями фахівців, зокрема книга Олі Русіної «Абрикоси зацвітають уночі» є лідером як за кількістю рекомендацій самими бібліотекарями, так і за реальним самостійним вибором читачів.

Дослідження також засвідчило культурний злам у читацькій поведінці: відбувся свідомий перехід користувачів-дітей на читання українською мовою (32,0 %) та творів українських авторів (24,0 %). Цей підтверджує зростання їхньої національної самоідентифікації та усвідомлення себе частиною українського народу. 92,0 % респондентів-дітей повідомили, що саме бібліотека допомагає їм пізнавати українську культуру, пропонуючи не лише книжки, а й залучаючи до активної участі у культурному житті громади.

Усі наведені дані свідчать, що читання книг має потужний і позитивний вплив на формування національно-культурної ідентичності дітей. Бібліотека як культурна інституція відіграє у цьому процесі провідну роль, залишаючись одним із найбільш ефективних інструментів просвітництва, соціалізації та національно-патріотичного виховання.

Подальше посилення ефективності роботи спеціалізованих бібліотек вимагає вжиття відповідних заходів:

- Дотримання системного підходу до поповнення фондів найактуальнішою українською літературою. Критично важливо посилити промоційну кампанію для широкого спектра нових видань, щоб свідомо розширити читацький попит за межі невеликої групи «хітів».
- Розроблення та впровадження програм, які сприятимуть спільному сімейному читанню, перегляду та обговоренню українського національно-культурного контенту (літератури, медіа, подій). Бібліотека має стати незамінним консультативним та ресурсним центром для батьків, підтримуючи первинний осередок виховання.
- Трансформація ролі бібліотекаря має стати пріоритетом: з огляду на частковий перехід шкільної літератури у сферу цифрових ресурсів, необхідно посилювати функцію бібліотекаря як навігатора та експертного консультанта у культурному просторі.

• У спеціалізованих бібліотеках необхідно підтримувати високу частку заходів військово-патріотичного виховання (наприклад, зустрічі з військовими ЗСУ). А для боротьби з дезінформацією слід активно впроваджувати бібліотечні програми, спрямовані на розвиток критичного мислення та медіаграмотності, використовуючи для цього звичні для підлітків цифрові майданчики: соціальні мережі, відеоплатформи (YouTube) та онлайн-медіа.

Додаток 1

Розширений список книг, рекомендованих бібліотечними фахівцями про події російсько-української війни (відсортований за кількістю повторів)

№	Автор і назва	Кількість повторів
1	Русіна Оля. Абрикоси зацвітають уночі	26
2	Поташнікова Рамуне. Шлях українського воїна	21
3	Єгорушкіна Катерина. Мої вимушені канікули	20
4	Кирпа Галина. Мій тато став зіркою	11
5	Борта Руслан. Люди стають думками	9
6	Гербіш Н. Яблука війни	8
7	Запека Віталій. Цуцик	8
8	Давидова Оксана. Привидуся	7
9	Жадан Сергій. Інтернат	7
10	Максименко Олена. Пси, які приручають людей	7
11	Стрижевська Т. Лінія Термінатора	7
12	Войцеховська Саша. Варто спробувати! Роздуми про волонтерство	6
13	Горіха Зерня Т. Доця	6
14	Горянська Мар'яна. Нам не потрібна війна	6
15	Омельяненко Л.(упор.) Це воює вона	6
16	Полевіна О., Заржицька Е. Чи бачать небеса котів	6
17	Пузік В. З любов'ю - тато!	6
18	Рубан Тетяна. На північ від кордону	6
19	Рубан Тетяна. Тимчасово переселені	6
20	Бережко-Камінська Юлія. Україна : пекельний-22	5
21	Живка Зоряна. Пес Патрон. Маленька історія про велику мрію	5
22	Кокотюха А. Врятувати березень	5
23	Курков Андрій. Війна	5
24	Лесів Андрій. Війна, що змінила Рондо	5
25	Лойко Сергій. Рейс	5
26	Нагорна Н. Повернутися з війни	5
27	Ольховська Олена. (Не) сіль Землі	5
28	Охріменко Л. Волонтерські історії. 2014-2022	5
29	Романишин Роман, Лесів Андрій. Війна, що змінила Рондо	5
30	Стус Таня. Таємні історії маленьких і великих перемог	5
31	Марченко Мія. Діти вогненного часу	4
32	Корній Д. Пасіка Україна та інші казки з війни	4

33	Рафеєнко Володимир (упор.). Війна 2022. Щоденники, есеї, поезія	4
34	Руменко Т. Дім	4
35	Степаненко Є., Степаненко С. Абетка війни...	4
36	Талан Світлана. Повернутися дощем	4
37	Дерманський Сашко. Клуб врятованих. Непухнасті історії	4
38	Бабкіна Катерина. Мам, пам'ятай?	3
39	Вертола Світлана. Юна. Війна	3
40	Вишебаба Павло. Тільки не пиши мені про війну	3
41	Воєнний стан. Антологія (збірка есеїв)	3
42	Говоруха Ірина. Плахта	3
43	Гудименко Ю. Історії та війни	3
44	Денисенко Лариса. Діти повітряних тривог	3
45	Джуко М. Привид Києва	3
46	Євген Положій. Іловайськ	3
47	Загоровська Любов. На їхніх маленьких плечах	3
48	Залужний Валерій. Моя війна	3
49	Іванцова Міла. Київ. Жінки. Війна. Збірка спогадів і роздумів.	3
50	Кокотюха А. Таймер війни	3
51	Котлярчук А. Добровольці. Доба героїв	3
52	Котлярчук А. Шлях українського воїна	3
53	Кривцов Максим. Вірші з бійниці	3
54	Михед Олександр. Котик, півник, шафка	3
55	Фіалко Ніна. Новітня війна	3
56	Подобна Євгенія. Форпост Охтирка	3
57	Прокопчук Юлія. Маєстро	3
58	Савка Мар'яна. Залізницею додому	3
59	Сердюк Марія. Суперлюди. Технології незламності	3
60	Скуловатова О. Дітлахи. Незламні історії	3
61	Талан Світлана. Чекаю на тебе, тату : дива Святого Миколая	3
62	Фадєєв Денис. Шлях до перемоги.	3
63	Андрусак Іван. Жерар-партизан	2
64	Бачинський А. Канікули Остапа і Даринки	2
65	Белей Лесь, Манн Олекса. Врятувати Марчика	2
66	Вакуленко-К Володимир. Я перетворююсь. Щоденник окупації. Вибрані вірші	2
67	Винник Тетяна. Місто на вікні	2
68	Гуменюк Б. 100 новел про війну	2
69	Гундорова Тамара. Це зробила вона. Ілюстрована антологія	2
70	Давидова Олена. Героям слава! Розповіді для дітей про героїв фронту і тилу	2
71	Даниленко Володимир. Та, що тримає небо	2
72	Дзюба Сергій. Позивний Бандерас	2
73	Зима Василь. Війна і ми	2
74	Зіненко Р. Війна, якої не було	2
75	Іванцова М. Мир і війна	2
76	Івченко Владислав. Після 24-го	2
77	Ілюха Ю. Зеро	2
78	Ілюха Ю. Мої жінки	2
79	Курков А. Щоденник Майдану та Війни	2
80	Левкова Анастасія. За перекопом є земля	2

81	Любка Андрій. Війна з тильного боку	2
82	Максименко Олена (упор). Пряма мова. Хроніки захисту	2
83	Малетич Наталка (упор.) Кутя челендж та інші різдвяні оповідання	2
84	Музиченко Настя. Врятовані хвостики	2
85	Муха Ольга. Діалоги про війну	2
86	Нікітінський Юрій. Вовчик, який осідлав бомбу	2
87	Ніцой Лариса. Незламні мураші	2
88	Олехнович Анастасія. На межі можливостей: Як вартові неба наближали перемогу	2
89	Павлюк Ілларіон. Я бачу вас цікавить п'ятьма	2
90	Пакалюк Тетяна. Янгол з Небесної Сотні	2
91	Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії	2
92	Ририк Катажина. Буду як пес Патрон	2
93	Рождаєв Віталій. Клуб любителів української мови	2
94	Руменко Тетяна. Дім	2
95	Жадан Сергій. Інтернат	2
96	Талан Світлана Оголений нерв	2
97	Телипська О. Один на один з ворогом: логіка виживання в окупації	2
98	Олексин Т. (Не) дитячий погляд на війну: зб. життєвих іст.	1
99	Авдєєва Соня. Мої вимушені канікули	1
100	Андрухович Юрій.	1
101	Белянський Паштет Павло. Битись Не можна Відступити	1
102	Бережко-Камінська Ю. Так хочеться жити	1
103	Бережна Ольга. Зойк	1
104	Бережа Роман. Духовна велич України.	1
105	Биндас Зоряна. Пульс	1
106	Богдан Жолдак. Лицарі фортуни	1
107	Боднар С. Супер взвод	1
108	Бородай Олег. Вогненний вал	1
109	Букет Є. Як це влаштовано: Військо України	1
110	Бура Д. Битва за Харків	1
111	Вакуленко-К Володимир. Повернення	1
112	Вакуленко-К Володимир. Татусева книга	1
113	Валерій Маркус. Сліди на дорозі	1
114	Василь Сторчак. Лютий	1
115	Вдовиченко Галина. Журналістика	1
116	Весна О. Сталеві крила	1
117	Ветрова Ангеліна. Окупація	1
118	Вільчинський Олександр. У степу під Авдіївкою	1
119	Вінник Тетяна. Місто на вікні	1
120	Власова Тетяна. Вільність	1
121	Вовк Ірина. Рубаки на Корчах	1
122	Возна Валентина. Казка про свічку	1
123	Войтенко О. Кожна грудочка землі	1
124	Войтенко О. У світлі світляків	1
125	Воронина Л. Таємне товариство війни	1
126	Горовий Руслан. Казки на ніч	1
127	Гридін Сергій. Полінка	1
128	Гридін Сергій. Сапери	1
129	Гуменюк Борис. Блокпост	1

130	Дара Корній. Пасіка Україна та інші казки з війни	1
131	Дереш Любоко. Погляд Медузи	1
132	Деркач С. Мати солдата	1
133	Дерманський С. Мері з волошковим волоссям	1
134	Дзюба Сергій. Голоси: Антологія військових письменників	1
135	Громов Дмитро, О. Ладигенський. Встань і йди	1
136	Дністровий Анатолій. Дні тривоги	1
137	Дорога Кіра. Дорога додому	1
138	Дубчак Ольга. Перемагати українською. Про мову ненависті й любові	1
139	Єщенко Марина. Хороша пам'ять	1
140	Жолдак Богдан. Лицарі фортуни	1
141	Забужко Оксана. І знову я влізаю в танк	1
142	Запека В. Бабах на всю голову	1
143	Захарченко Олена. Тільки не гавкай	1
144	Збірки віршів поетів краян.	1
145	Зіненко Р. Іловайський щоденник	1
146	Йовенко Світлана. Жінка у зоні	1
147	Калина Оксана. Любов на лінії вогню	1
148	Калитюк Сергій. Історія України від діда Свирида (у 3-х книгах)	1
149	Кирилова В. Моя хата небом укрита	1
150	Кириченко Андрій Домбейко	1
151	Кириченко Андрій. Мисливці за градами.	1
152	Книга «БЛЕКАУТ». Хроніки нашого життя під час війни Росії проти України	1
153	Ковалишена І. Крута історія перемог	1
154	Ковалишена Інна. Крута історія перемог	1
155	Ковальчук В. Гусинь Мотя, війна і любов	1
156	Кокотюха А. Позивний Голод	1
157	Кокотюха Андрій. Потаємні двері	1
158	Комікс Кіборги	1
159	Константюк І. Щоденни спогадів. Діти про війну	1
160	Кручик Ігор. Інтелігенти під бомбами і ракетами	1
161	Кутняков Сергій. Порт Маріуполь: історія форпосту на сході Європи	1
162	Куш Павло. Дама д'Арк і війна фарб	1
163	Лисенко В.І. На палаючому Сході	1
164	Логвиненко Б. Деокупація. Історії опору українців	1
165	Лойко Сергій. Аеропорт	1
166	Максимишин-Корабель О. Вірші	1
167	Малетич Н. Щоденник ельфа	1
168	Манів Галина. Викрадач почуттів	1
169	Маркус Валерій. Сліди на дорозі	1
170	Мероник А. Сьома рота	1
171	Микола Грицай. Під музику дощу	1
172	Мироник Андрій. 24.02 (Щоденник війни)	1
173	Михед О. Позивний для Йова	1
174	Михед О. Юна. Війна	1
175	Мілютин Дмитро. Ніхто не повинен це бачити	1

176	Місто, з якого почалася війна : Документальна збірка	1
177	Мокренчук Олена. Аліска, фронтова лисичка	1
178	Мокренчук Олена. Герої моєї країни: Михайло Драпатий	1
179	Молдован Іван. Подорож до супергероїв	1
180	Моя історія війни : Збірка оповідань	1
181	Не можу рекомендувати, так як у бібліотеці немає жодних книг.	1
182	Ніколенко Вікторія. Вірші переможців	1
183	Олді Г. (Дм. Громов, О. Ладиженський). Встань і йди	1
184	Олійник Михайло. З Україною в серці	1
185	Орел Ігор. Хроніка одного батальйону	1
186	Охріменко Л. Оскар	1
187	Охріменко Л. Пригоди мухи в окропі на окупованій території	1
188	Павалєєва Світлана. Мінлива хмарність з проясненнями	1
189	Паламарчук Василь. Військовий непотріб	1
190	Парфіненко М. Історії сильних	1
191	Парфіненко М. Майже війна: обміть	1
192	Пекур Катерина, Марченко Мія. Діти вогненного часу	1
193	Піддубний Василь (упор.) Слово про війну	1
194	Повалєєва Світлана. Мінлива хмарність з проясненнями	1
195	Поворознюк Ольга, Рарицький Олег (упор.) Сильні духом: історії саперів російсько-української війни	1
196	Подобна Євгенія. Дівчата зрізають коси	1
197	Подобна Євгенія. Її війна	1
198	Полєвіна О. Дочка гірських вітрів	1
199	Положій Є. 5 секунд - 5 днів	1
200	Положій Є. Мрія	1
201	Положій Євген. Іловайськ	1
202	Понамарьова Ірина. Маріуполь	1
203	Пономаренко Л. Гер переможений	1
204	Постоловський С. Ворог або гнів Божий	1
205	Пузік В. Метелик і танк	1
206	Пузік В. Тихий В. Наші котики. Бліндаж	1
207	Радущинська О. Метелики у крижаних панцирах	1
208	Роздобудько Ірен. Райські яблучка	1
209	Роздобудько Ірен. Тато, не йди!	1
210	Розповіді про подвиг (електронний збірник творів)	1
211	Руденко Сергій. Бій за Київ	1
212	Русіна Оля. ТОР-тракторець, що тягне танк	1
213	Рутківський Володимир. Потерчата	1
214	Рутківський Володимир. Сторожова застава	1
215	Савельєва О. Дружок, або чому собаки не вміють говорити	1
216	Савотіна Валерія. Незалежність: перезавантаження	1
217	Сєрбова Руслана. Маріуполь. Книга хоробрих	1
218	Середа Вікторія. Я тебе .війна	1
219	Серія книг Книга-мандрівка (серед яких є Нескорені і ЗСУ)	1
220	Скуловатова О. Щоденник моєї ма	1
221	Скуловатова Олена. Дітлахи. Незламні історії	1
222	Славінська Ірина. Повітряна й тривожна книжка	1
223	Сливинський Остап. Поміж сирен. Нові вірші війни.	1
224	Солонько Олександр. У тінях війни	1

225	Старк Ульф. Маленька книжка про любов	1
226	Стеблівський. Лють	1
227	Сторчак В. Лютий	1
228	Стрельченко Надія. Герої не вмирають	1
229	Суботіна (Нава) Валерія. Полон	1
230	Суботіна В. Азовсталь	1
231	Суботіна В. Пес Патрон та Шкарпетковий монстр	1
232	Талан Світлана. Ракурс	1
233	Таллер Катя. Базар	1
234	Терен Олександр. Історія впертого чоловіка	1
235	Тристан Андрій. Доню, війна!	1
236	Фалькович Григорій. Руді і Чумацький Шлях	1
237	Хромейчук О. Смерть солдата	1
238	Хто, як не я : серія Книг пам'яті	1
239	Цаплієнко А. Книга змін	1
240	Чепурний Василь. Сто днів Широкої війни	1
241	Чернінська О. Лемберг	1
242	Чех Артем. На межі	1
243	Шатохін О. Жовтий метелик	1
244	Шеремет В. Багряна весна	1
245	Шкляр Василь. Чорне сонце	1
246	Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви	1

Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної
ідентичності дитини: читацькі практики
(підсумки Всеукраїнського соціологічного дослідження)

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко
Укладачі: Є.Ю. Лідерман, О.Б. Петренко
Літературний редактор О.А. Кадькаленко

Підписано до друку 30.12.2025 р.
Зам. № 33.

Видавець та виготовлювач
НБУ для дітей
вул. Януша Корчака, 60,
м. Київ, 03190
Тел./факс: 400-65-87; тел.: 400-41-44, 400-39-96
www.chl.kiev.ua
e-mail: library@chl.kiev.ua

Видавець та виготовлювач

НБУ для дітей

вул. Януша Корчака, 60,

м. Київ, 03190

Тел./факс: 400-65-87; тел.: 400-41-44, 400-39-96

www.chl.kiev.ua

mail: library@chl.kiev.ua